

ВИКОРИСТАННЯ ВАЛЕОЛОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті висвітлено науково-практичну проблему використання валеологічного потенціалу навчальних дисциплін у процесі професійної підготовки. Зазначено, що саме майбутні вчителі природничих спеціальностей отримують знання й навички валеоекологічної діяльності, зміст якої забезпечує оптимальний стан системи «природа – суспільство», збереження природи, створення здорового способу життя, соціальні, економічні та професійні умови життєдіяльності суспільства. Визначено, що використання валеологічного потенціалу навчальних дисциплін – це формування професійної направленості й системи професійних знань, умінь і навичок набуття досвіду теоретичного та практичного вирішення професійних ситуацій і завдань здоров'язбереження в освітньому процесі.

Ключові слова: здоров'язбереження, валеологічний потенціал навчальних дисциплін, вища педагогічна освіта, природничі спеціальності, професійна підготовка.

Постановка проблеми. В умовах реформування вищої освіти України проблема впливу навчальної діяльності на стан здоров'я учнів і обґрунтування заходів, пов'язаних з раціоналізацією навчально-виховної роботи на сьогодні є пріоритетним напрямком сфери вищої педагогічної освіти. Інтенсифікація сучасного навчального процесу, збільшення об'єму і удосконалення завдань, невідповідність методик і технологій навчання віковим і функціональним можливостям учнів та студентської молоді призводять до виснаження адаптаційних резервів організму, зростання хронічних патологій, обмеження успіхів у навчанні.

Включення нових освітніх предметів у навчальні плани створює ситуацію, за якою суб'єкти навчання постійно переобтяжуються зайвою інформацією та їх реальні можливості часто вже не дозволяють засвоювати на високому рівні пропоновані аспекти передового досвіду. Як наслідок, погіршується якість освіти, знижується рівень. Крім того, постійно зростаючі навантаження викликають значну реальну загрозу перевтоми. З освоєнням кожного етапу навчання здоров'я в більшості суб'єктів навчання поступово втрачається.

Означена проблема є актуальною для освітньої галузі та модернізації вищої педагогічної освіти. Оскільки саме від освітньої галузі значною мірою залежить можливість держави у підтриманні здоров'я молодого покоління.

У зв'язку з цим, виникає необхідність організації освітнього процесу з позицій збереження здоров'я його учасників, де одним із основних напрямків повинна стати підготовка педагогічних кадрів, здатних використовувати валеологічний потенціал навчальних дисциплін для вирішення завдання організації освітнього процесу, орієнтованого на збереження та зміцнення здоров'я.

Аналіз досліджень та публікацій. Аналіз якісних характеристик населення за останнє десятиріччя свідчить про те, що Україна перебуває в стані глибокої демографічної кризи, яка характеризується депопуляцією, старінням населення та зменшенням середньої тривалості життя [9, с. 80].

Недостатній рівень фізичної підготовленості, навичок здоров'язбереження (реально в усіх суб'єктів навчального процесу), неспроможність підтримувати здоров'я негативно впливає й на стан здоров'я. Уже на порозі дорослого входження в життя старшокласники, як це свідчать дослідження М. Гончаренко [2], С. Прасол [7], С. Серікова [8] мають низький рівень здоров'я.

На сьогоднішній день учитель, як головний дійовий суб'єкт будь-яких змін в системі освіти, є єдиною реальною особою, здатною в процесі навчання учнів зберегти їх здоров'я. Отже, забезпечуючи свої педагогічні цілі, кожен учитель повинен не тільки передавати знання з тієї чи іншої дисципліни, а перш за все, дбати про необхідність збереження, а по можливості і примноження здоров'я учнів, бо саме здоров'я є тим фундаментом, на якому зростає повноцінна гармонічно розвинута особа. Здоров'я, з позиції аксіологічного підходу є головною екзистенційною цінністю і займає саму високу ступінь в ієрархії потреб людини. Здоров'я – це одна з необхідних умов успішного соціального і економічного

розвитку особистості, а цілі, пов'язані з його збереженням і зміцненням – найважливіші у педагогічному процесі.

Потреба, що сформувалася у суспільстві до професійних вимог учителя, здатного до організації здоров'язберігаючої освіти, зумовила відповідне соціальне замовлення до системи професійної педагогічної освіти.

Саме тому особливо актуальним стає **завдання** використання валеологічного потенціалу навчальних дисциплін для формування навичок здоров'язбереження у майбутніх учителів природничих спеціальностей у процесі професійної підготовки, набуття ними знань про здоров'я, формування вмінь та навичок здорового способу життя, щоб вони були здатними компетентно використовувати їх в своїй професійній діяльності та в повсякденному житті.

Вивчення окресленої проблеми, на нашу думку, дозволить більш конструктивно підійти до вирішення завдань здоров'язбереження в освіті педагогічними засобами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи педагогічний досвід професійної підготовки студентів природничих спеціальностей Сумського педагогічного університету імені А.С.Макаренка необхідно зазначити, що вона здійснюється за традиційним знанневим підходом, це засвоєння теоретико-методичного забезпечення відповідного фаху. Його джерелами виступають положення методології, філософії, наукові теорії та концепції, а також підходи, які розробляються для вивчення навчальних предметів, акцентується увага переважно на методах передачі й репродукції готових емпіричних знань, не використовується валеологічний потенціал навчальних дисциплін що забезпечує єдність свідомості, поведінки й діяльності, формує на основі тісного взаємозв'язку набутих знань і практичного досвіду стійку мотивацію на здоров'я та здоровий спосіб життя. Засновник валеології І.Брехман так говорить з цього приводу: «Для здоров'я потрібні такі знання, які б стали буттям» [1, с. 50]. Важливо, щоб здобута в результаті навчання інформація ввійшла в повсякденне життя, стала переконанням і мотивацією дій студентської молоді. Якщо цього не зробити, знання залишаються обмеженими рамками звичайної інформації можуть ефективно впливати на систему власної регуляції поведінки індивіда «...саме у перетворенні діяльності особистості забезпечується її розвиток» [4, с. 87].

Досліджуючи проблеми професійної валеологічної підготовки майбутніх біологів у вищих закладах освіти, І.Поташнюк наголошує на тому, що в умовах формування «здоров'я через освіту» валеологічні знання для педагогів, як вихователів ЗСЖ учнів, стають найважливішими в їх професійній діяльності, а недостатня психолого-педагогічна й методична підготовка не дозволяє переважній більшості вчителів біології викладати на високому професійному рівні нові інтегровані курси валеології та екології. Залишаються недостатньо вивченими дидактичні засади валеологічної підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ, особливості формування знань, умінь, навичок ЗСЖ, професійних якостей педагогів із питань збереження здоров'я учнів. Усе це, на думку автора, зумовлює актуальність і доцільність наукового пошуку шляхів подальшого вдосконалення професійної валеологічної підготовки майбутніх біологів у вищих навчальних закладах [5, с. 4].

Виховання здорової людини відбувається й на уроках географії, зокрема, під час вивчення основних видів людської діяльності звертається увага на створення сприятливих умов для життя й усебічного розвитку особистості.

Учителі хімії можуть подавати більшість тем так, щоб вони стосувалися здоров'я людини. Вивчення будь-якого класу речовин завершується інформацією про їх фізіологічну дію на організм людини. Так, наприклад, під час вивчення теми «Спирти» наголошується на негативній дії алкоголю та наркотиків на організм людини, а в темі «Аміни» – на наслідки тютюнопаління.

Найбільш систематизовані уявлення про здоров'я надають саме вчителі біології, географії, хімії, тобто вчителі природничих спеціальностей. Оскільки ці спеціальності мають широкий спектр взаємодії людини з природою в контексті глобальних проблем сьогодення (екологічне здоров'я, здоров'я та оточуюче середовище, здоров'я й суспільне середовище тощо).

Саме майбутні вчителі природничих спеціальностей у процесі професійної підготовки отримують у повному обсязі біологічні знання, зокрема з анатомії та фізіології людини, гістології, ембріології, екології тощо. Крім того, на практичних і лабораторних заняттях вони набувають умінь та навичок використовувати ці знання під час вирішення завдань профілактики хвороб, попередження порушень здоров'я людини. Вивчаючи норми здоров'я на клітинному рівні (необхідний склад клітин: мінеральні елементи, вітаміни, обводненність цитоплазми; підтримання буферної системи, що забезпечує всі метаболічні процеси в організмі тощо) розглядають відповідно й можливі порушення цих норм, а також заходи їх виправлення, надання першої допомоги під час порушення роботи різних систем організму людини.

На рівні організму людини фізіологія вищої нервової діяльності розглядає адаптаційні механізми нервової системи. Низка сучасних науковців [6; 10 та ін.] вважає, що людина перебуває в стані постійного хронічного стресу, коли виробляється підвищена кількість гормонів адреналіну,

інсуліну та інших. Ці гормони є гормонами старіння, які в надмірній кількості визивають негативні незворотні процеси в організмі. Вивчення можливостей пом'якшення впливу цього стресу на організм людини особливо актуальне в сьогоденних умовах розвитку науково-технічного прогресу.

Організм людини – це саморегульована система і він здатен до відновлення гомеостазу (рівноважного стану). Однак, як будь-яка жива система, людина є відкритою системою. Це означає, що вона взаємодіє з навколишнім середовищем, яке постійно змінюється. І тому постійно існує необхідність пристосовуватися, тобто адаптуватися. Знання про адаптаційні механізми до стресових впливів факторів середовища: забруднення, зміна клімату, електромагнітний вплив, вплив різних фонів радіації тощо, надає екологія.

У процесі професійної підготовки майбутні вчителі природничих спеціальностей отримують знання й навички професійно-екологічної діяльності, зміст якої забезпечує оптимальний стан системи «природа – суспільство», збереження природи, створення здорового способу життя, соціальні, економічні та професійні умови життєдіяльності суспільства [3, с. 187].

Завдяки високій організації психіки (свідомості, мисленню) людина здатна сама впливати на навколишнє середовище через знання. Знання світу, що отримують майбутні вчителі біології, географії, хімії у процесі професійної підготовки, дають їм можливість на рівні живої системи розуміти етіологію понять «здоров'я» і «хвороба». Ці знання є більш глибокими та свідомими що, відповідно, надає більших можливостей для майбутньої здоров'язбережувальної діяльності.

Здоров'язбережувальна діяльність майбутніх учителів природничих спеціальностей має базуватися на основних фундаментальних положеннях антропокозмізму, одне з яких полягає в тому, що вектор здоров'я запрограмований філогенезом живої речовини, вищим проявом якого є високодуховна, мисляча Людина, яка органічно пов'язана зі Всесвітом єдністю духовноментальних (біоінформаційних, семантичних) структур. Ця обставина зумовлює зворотний зв'язок людини й Усесвіту та становлення якісно нового етапу життя людства – ноосферного. Особливістю цього етапу, на думку В. Вернадського, є перехід інтелектуально-творчої діяльності людства у вирішальну складову розвитку біосфери, що вимагає від нього нової стратегії в освітній діяльності та встановлення нових морально-етичних відносин, що відповідають ноосферному етапу розвитку.

Висновки. Отже, спираючись на вищезазначене, ми вважаємо, що використання валеологічного потенціалу навчальних дисциплін у професійній підготовці майбутніх учителів природничих спеціальностей – це формування професійної направленості й системи професійних знань, умінь і навичок набуття досвіду теоретичного та практичного вирішення професійних ситуацій і завдань здоров'язбереження в освітньому процесі.

Подальше вивчення окресленої проблеми, на нашу думку, дозволить більш конструктивно підійти до вирішення завдань здоров'язбереження в освіті педагогічними засобами.

Використані джерела

1. Брехман И.И. Введение в валеологию – науку о здоровье / Израиль Ицкович Брехман. – Л. : Наука, 1987. – 125 с.
2. Гончаренко М.С. Валеологічні аспекти формування здоров'я у сучасному освітньому процесі / М.С. Гончаренко, В.Є. Новикова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2006. – № 12. С. 39-43.
3. Диман Т.М. Екологія людини / Тетяна Миколаївна Диман. – К. : Академія, 2009. – 376 с.
4. Міхеєнко О.І. Валеологія: Основи індивідуального здоров'я людини : навч. посіб. / Олександр Іванович Міхеєнко. – Суми : Університет. кн., 2010. – 448 с.
5. Поташнюк І.В. Професійна валеологічна підготовка майбутніх біологів у вищих закладах освіти III – IV рівнів акредитації : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / І. В. Поташнюк; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2000. – 17 с.
6. Психофізіологія : навч. посіб. / М.Ю. Макаруч, Т.В. Куценко, В.І. Кравченко, С.А. Данілов. – К. : ООО «Інтерсервіс», 2011. – 250 с.
7. Прасол С.Д. Духовний компонент валеології / С.Д. Прасол // Матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. [«Валеологія: сучасний стан, напрямки та перспективи розвитку»]. – Х., 2008. – Т.1 – 206 с.
8. Сериков С.Г. Обеспечение паритета образованности и здоровья учащихся в теории и практике образования : дисс. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.01, 13.00.04 / Сергей Геннадьевич Сериков; Ур. гос. акад. физ. культуры. – Челябинск, 2002. – 385 с.
9. Соціологія : Вісник Дніпропетр. ун-ту. – Дніпропетровськ, – 2011. – Вип. 21(1). – 180 с.
10. Физиология человека / под ред. Р. Шмидта, Г. Тевса; пер. с англ. – М. : Мир, 2005. – 379 с.

**UTILIZATION OF THE VALEOLOGICAL POTENTIAL
OF EDUCATIONAL DISCIPLINES IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING
OF FUTURE TEACHERS**

Nowadays, in the situation of the reforming of higher education in Ukraine the top-priority direction in the sphere of higher pedagogical education there is a problem of the influence of scholastic activity on the pupils' health conditions and substantiation actions concerning rationalization of educational work.

Indicated problem is of current importance for the educational sphere and modernization of the higher pedagogical education, as the opportunity of the country in maintaining of health of young people largely depends on it.

Thereby, there is a necessity of organization of the educational process in the aim of health conservation of its participants, where one of the main directions there must be preparation of the pedagogical staff, who can use valeological potential of scholastic disciplines for solving educational organizational tasks orientated on the health conservation and strengthening

That's why the most relevant is a task of using valeological potential of scholastic disciplines for forming health-saving skills of future teachers of nature specialities in the process of professional training, getting knowledge about health and forming skills of leading a healthy life, for them to use all this in their professional activity.

Every scholar subject and all the educational process in its complex, leads in itself a big valeological potential, which must be used in full measure during the studying period.

The most systematized notions of health are given by teachers of Biology, Chemistry and Geography, or teachers of nature specialities. As these disciplines have a wide sphere of interaction of person and nature in a context of today's global problems (ecological health, health and environment, health, social environment, etc.)

So, been guided by all stated above, we think that using of valeological potential of educational disciplines in professional training of future teachers of nature specialities is formation of the professional direction and systems of professional knowledge, skills of theoretical and practical solving of professional situations of health-saving in the educational process.

We are sure that further studying of described problem will give the opportunity to solve health-saving tasks in education with the help of better pedagogical means.

Key words: *health-saving, valeological potential of educational disciplines, higher pedagogical education, nature specialities, professional training.*

Стаття надійшла до редакції 15.03.2017 р.